

Opphavsrett og verksparodi

Forfatter	Vyrje, Magnus Stray
Dato	2015-03-00
Publisert	LoD-2015-121-26
Sammendrag	Advokat Halvor Manshaus skriver i Lov&Data nr. 2014/120:30-32 (LoD-2104-120-30) om EU-domstolens uttalelse 3. september 2014 i Deckmyn-saken C-201/13. Innlegget berører rettslige spørsmål som har stor prinsipiell betydning. Hindrer opphavsretten politisk karikatur og parodi? Går opphavsrettsbeskyttelsen på bekostning av ytringsfriheten?
Utgiver	Lovdata

Innholdsfortegnelse

Opphavsrett og verksparodi	1
Innholdsfortegnelse	2

av Magnus Stray Vyrje

I følge Manshaus (LoD-2104-120-30), har EU-domstolen «tatt stilling til forholdet mellom yringsfriheten og opphavsretten der et avledet verk parodierer originalen». Domstolen uttaler seg imidlertid ikke om forholdet mellom yringsfrihet og generell opphavsrett. Domstolen uttaler seg kun om forholdet mellom yringsfrihet og det vi med norsk terminologi kan kalle en opphavsrettslig låneregel. Domstolen oppstiller i den forbindelse ikke noe krav om at karikaturen eller parodien må være et avledet «verk» for å kunne tilgjengeliggjøres. Tvert imot presiserer domstolen at det EU-rettslige parodibegrepet også omfatter frembringelser som mangler originalitet.

Deckmyn-saken har som bakgrunn at en del land har vedtatt egne parodiunntak i sin opphavsrettslige lovgivning, slik at karikaturer og parodier som ellers ville ha medført inngrep, likevel kan tilgjengeliggjøres. Slik er f.eks. rettstilstanden i Belgia, hvor Deckmyn-saken har sitt utspring. Den belgiske opphavsrettslov uttaler følgende i art.22 (1): «Once a work has been lawfully published, its author may not prohibit [...] caricature, parody and pastiche, observing fair practice». Opphavsrettsdirektivet 2001/29/EF åpner for tilsvarende unntaksregler i art.5 (3).

De to saksøkte i Deckmyn-saken anfører på denne bakgrunn at deres bruk av den omstridte inspirasjonen fra tegneserien *Suske en Wiske* er lovlig, fordi den faller inn under parodiunntaket. Og det skal det ikke utelukkes at inspirasjonen gjør, basert på den avklaring som EU-domstolen har foretatt av parodibegrepet. Spørsmålet vil etter hvert bli avgjort av den belgiske ankeinstans som har mottatt EU-domstolens uttalelse.

Det som er viktig å merke, er at EU-domstolens begrepsavklaring dreier seg om hvorledes man skal forstå en opphavsrettslig unntaksregel. Uttalelsen får derfor ikke den samme betydning her i Norge, hvor det ikke gjelder noe lovbestemt karikatur- og parodiunntak. Slike inspirasjoner anses riktignok også å være tillatt her i Norge, men med en annen begrunnelse. Mens man i land som Belgia anser karikaturer og parodier tillatt fordi de hjemles av en egen opphavsrettslig unntaksregel, har forståelsen i land som Norge vært at slike inspirasjoner (kun) er tillatt fordi de ikke kopierer foreleggets beskyttede elementer.

Den belgiske unntaksregelen åpner således for en type verksbruk som nødvendigvis ikke anses tillatt her i Norge; gjenbruk av verkets beskyttede elementer i forbindelse med karikatur, parodi og pastisj. Man skal ikke se bort ifra at retten til å la seg inspirere av beskyttede verk på denne måten strekker seg lenger i Belgia enn i Norge, hvor utgangspunktet er at den som lar seg inspirere av et beskyttet verk må avstå fra å gjenbruke foreleggets beskyttede elementer.

EU-domstolens uttalelse kan ikke tas til inntekt for at rettighetshavere til beskyttede verk på generelt opphavsrettslig grunnlag kan motsette seg at verket blir brukt som inspirasjonskilde for karikaturer og parodier med diskriminerende budskap. En slik forbudsrett hjemler ikke opphavsretten. Opphavsrettsbeskyttelsen forutsetter at det foreligger litterær eller kunstnerisk likhet; dvs. at inspirasjonen helt eller delvis kommuniserer de samme beskyttede elementer som forelegget.

Opphavsrettens anliggende er å beskytte rettighetshavere mot gjengivelser som kommuniserer verkets estetikk. Dette gjelder også i forbindelse med de ideelle rettighetene. Også her forutsetter opphavsretten at det helt eller delvis skjer gjenbruk av foreleggets beskyttede identitet. Opphavsmannen kan derfor ikke bruke sine ideelle rettigheter til å forby karikaturer og parodier som kun refererer til forelegget. En slik utvidet rettsposisjon (referatrett) ville også ha kollidert med yringsfriheten. Opphavsrettens utgangspunkt har alltid vært at eneretten bare beskytter opphavsmannens konkrete formgivning mot etterligninger som helt eller delvis fremkaller samme estetiske opplevelse.

Kommentaren fra Manshaus er derfor upresis. Det er nemlig nærliggende å forstå ham slik at opphavsmannen også kan bruke sin ideelle rett til å forby karikaturer og parodier som oppleves som krenkende, selv om de ikke gjengir foreleggets beskyttede elementer. Slik er det ikke. Dette er kun en problemstilling som oppstår i forbindelse med låne-reglene. Her dreier det seg nemlig ikke om hvor langt man skal strekke opphavsmannens enerett, men om hvordan man skal praktisere de lovbestemte unntakene fra eneretten.

Det blir da ikke den samme dramatik i EU-domstolens uttalelse: «*If a parody conveys a discriminatory message, a person holding rights in the parodied work may demand that that work should not be associated with that message*». Domstolen sier her ikke annet enn det som etter norsk rett følger av de ideelle rettighetene og forutsetningene for anvendelse av låne-reglene. Man må ikke glemme at EU-domstolen kun har uttalt seg om

de situasjoner hvor parodien ikke bare refererer til et beskyttet verk, men også gjengir dets beskyttede elementer.

Det er for øvrig ikke dekkende at EU-domstolen legger opp til et «vidt vern» for parodier. Domstolens anliggende er ikke å verne parodier, men å tillate dem. Domstolen strekker i den forbindelse parodibegrepet langt, herunder av hensyn til ytringsfriheten. Men domstolen presiseres samtidig at rettighetshaveren til denne type avhengighetsverk har en legitim interesse i at ikke verksbruken er krenkende.

Jeg er derfor ikke så sikker på at EU-domstolens uttalelse illustrerer «spenninger mellom opphavsretten og ytringsfriheten». Ettersom opphavsretten bare verner de estetiske kvalitetene ved verket, står det enhver fritt å gjengi (karikere, parodierte) verket på annen måte, f.eks. ved å tegne om. Opphavsretten medfører i så henseende ikke noen begrensning av ytringsfriheten, fordi det står enhver fritt å harselere med verket på annen måte. I tillegg kommer sitatretten, som også åpner for gjengivelser fra selve verket.

Åndsverket kommuniserer riktignok også en form for mening som springer ut av dets tegnmessige uttrykk som sådant. I et slikt (estetisk) perspektiv kan det lettere tenkes motstrid mellom opphavsretten og ytringsfriheten, fordi opphavsretten monopoliserer selve uttrykket som erkjennelseskilde. Men igjen; det er ikke her skoen trykker i Deckmyn-saken. Det er nemlig ikke lett å se at den omstridte karikaturen kommuniserer samme estetikk som forelegget (de to tegningene gjengis av Manshaus).

Jeg kan selv ikke se det annerledes enn at saksøktes bruk av den omstridte karikaturen i Deckmyn-saken, på generelt opphavsrettslig grunnlag, ville ha blitt (burde ha blitt) ansett som opphavsrettslig tillatt etter norsk rett, fordi den kommuniserer en annen estetikk enn forelegget. For å si det med Mogens Koktvedgaard, fremkaller ikke inspirasjonen den samme estetiske opplevelse. *Suske en Wiske*-omslaget er riktignok brukt som forelegg for en høyrepopulistisk karikatur som rettighetshaverne kan oppleve som krenkende. Men så lenge ikke parodien ettergjør foreleggets verkshøyde, er denne type kunstneriske inspirasjoner opphavsrettslig tillatt.

Magnus Stray Vyrje er partner i Stray Vyrje & Co DA Advokatfirma, Oslo.

Artikkeltittel: Ytringsfrihet og opphavsrett

Forfatter: Magnus Stray Vyrje

Publisert: 12. desember 2014

Artikkelen diskuterer sammenhengene mellom ytringsfriheten og opphavsretten, spesielt i forbindelse med parodier og karikaturer. Den refererer til EU-domstolens praksis og norske rettsregler. To bilder av bokomslag er inkludert: 'Suske og Wiske' og 'De Wilde Woldereker'.

Faksimile av Lov&Data nr. 120/2014.